

Naismaskuliinisuutta ja kummia koneihmisiä Ihmis- ja kyborginaisten representaatioista *Battlestar Galactica* -tieteistelevisiosarjassa

Aino-Kaisa Koistinen

Battlestar Galactica **queertutkimuksen kohteena**

Tutkin pro gradu -työssäni¹ (nais)sukupuolen² representaatioita yhdysvaltalaisessa tieteistelevisiosarja *Battlestar Galactica* (USA 2004–). Tarkasteluni kohteena ovat sekä ihmisten että kyborgien esitykset. Kyborgilla tarkoitan yhtäältä Donna Harawayn mukaan ihmisen ja koneen risteymää eli hybridiä (Haraway 1991, 149), toisaalta Despina Kakoudakin tapaan ihmisestä käyvää konetta (Kakoudaki 2000, mm. 166–167). *Battlestar Galactican* ihmiseltä näyttävät koneet sopivat Kakoudakin kyborgin määritelmään täydellisesti. Ymmärrän sukupuolen Judith Butlerin (ks. esim. 2006, 54–59) ja Leena-Maija Rossin (2003, 12) tapaan aikaan, paikkaan ja kulttuuriin sidonnaisena rakennelmana. Sarjan naishahmojen representaatiot eivät siis ole syntyneet kulttuurisessa tyhjiössä, vaan sekä heijastelevat että rakentavat kulttuurisia arvoja ja normeja. Tarkastelen tutkimuksessani, miten *Battlestar Galactican* naishahmojen sukupuolta ja seksuaalisuutta

1 ”Maskuliinista kumouksellisuutta ja kummia koneihmisiä – Naismaskuliinisuus ja sukupuolitettu (nais)kyborgi sukupuolijoukon ilmentyminä *Battlestar Galactica* -tieteistelevisiosarjassa” (kevät 2009).

2 Nais-etuliite on tässä suluissa, sillä maskuliiniseksi merkityt naiset kyseenalaistavat perinteistä kahtiajakoa mieheen ja naiseen, kahteen toisiaan täydentävään sukupuoleen. Missä määrin maskuliininen nainen siis enää sopii naisen kategoriaan? Entäpä konenainen?

rakennetaan maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden sekä (visuaalisten) merkkien kautta.

Lähestyn sarjan naishahmoja kahdesta eri näkökulmasta: naismaskuliinisuuden ja sukupuolisen hybridien kautta. Mikäli hahmoja tutkii Judith Halberstamin (1998) naismaskuliinisuus-käsitteen kautta, feminiiniset piirteet näyttäytyvät hahmojen maskuliinista kumouksellisuutta ”laimentavina”³. Hahmoja voi kuitenkin tarkastella myös

3 Halberstamin mukaan esimerkiksi elokuvan *Fried Green Tomatoes* (John Avnet, 1991) maskuliininen naispäähenkilö menettää butchiutetaan juuri feminiinisten merkkien kautta, joilla hahmosta pyritään tehdä hyväksyttävämpää ja ”positiivista” (Halberstam 1998, 184, 217–222).

SQS
02/08

38

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Aino-Kaisa
Koistinen

maskuliinisten ja feminiinisten sukupuoli- ja sukupuolipiirteiden hybrideinä, jolloin feminiinisiä piirteitä voidaan pitää esimerkiksi perinteisen naiseuden/naisellisuuden haltuunottona. Ymmärrän hybridiyden Donna Harawayn ja Anne Balsamon mukaan erilaisten kulttuuristen vastakkainasettelujen – kuten itseys/toiseus, mieli/ruumis, kulttuuri/luonto, inhimillinen/keinotekoinen, sivistynyt/primitiivinen, mies/nainen ja todellisuus/vaikutelmat – horjuttamiseksi (ks. Haraway 1991, 177; Balsamo 1999, 33). Hybridiyttä edustaa etenkin naiskyborgi, joka ruumiillistaa sekä länsimaisessa kulttuurissa feminiinisenä pidettyä luontoa että maskuliinisena ja miehisenä pidettyä teknologiaa. Nostan esiin myös äitikyborgin, jonka hahmossa kulminoituu ristiriitaisella mutta mielenkiintoisella tavalla luonnon ja teknologian yhteys – missä määrin kyborgiäiti edustaa biologista, ”luonnollista” äitiyttä? Kysynkin, miten sarjan naishahmojen representaatiot kyseenalaistavat (vai kyseenalaistavatko?) tiukkoja kahtiajakoja mieheen ja naiseen, luonnolliseen ja keinotekoiseen eli ”luonnottomaan”

Tieteisfiktio uudet tuulet – *Battlestar Galactica* ja scifi naiskuva

Battlestar Galactica (2004–) perustuu löyhästi 1970–1980-lukujen vaihteessa esitettyyn samannimiseen televisiosarjaan. Uudempi sarja eroaa alkuperäisestä kuitenkin esimerkiksi sillä, että joitakin vanhan sarjan mieshahmoja on kirjoitettu uudelleen naishahmoiksi. Sarjaan on myös kehitetty uusia hahmoja, ja se sisältääkin useita vahvojen ja toiminnallisten naisten representaatioita. Tutkin myös

sarjan aloittanutta samannimistä minisarjaa (USA/UK 2003) sekä sen toisen ja kolmannen tuotantokauden tapahtumien väliin sijoittuvaa spin off -televisioelokuvaa *Battlestar Galactica: Razor* (2007).

Battlestar Galactican lähtökohta on sodan syttyminen ihmisten ja koneiden välillä. Tarina alkaa tilanteesta, jolloin toinen konesota puhkeaa 40 vuotta kestäneen rauhan jälkeen, kun ihmisten alkujaan hallitsevat koneet palaavat takaisin ”luojiensa” pariin tarkoituksenaan tuhota ihmisrotu lopullisesti. Alun perin ihmisten rakentamat koneet, *cylonit*, ovat kuitenkin ”kehittyneet” ihmisten kaltaisiksi: ne/he näyttävät, tuntuvat ja kuulostavat ihmisiltä. Niitä/heitä on kaksitoista mallia, jokaisesta useampia kopioita. Ihmisten asuttamien kahdentoista siirtokunnan tuhosta jäljelle jääneelle ihmisjoukolle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin paeta cyloneja komentaja William Adaman (Edward James Olmos) ja vanhan museoaluksen, Galactican, johdolla. Syntyy hurja ajojahti, jossa ihmiset ja koneet sekoittuvat keskenään, tappavat toisiaan, solmivat ystävyys- ja rakkaussuhteita ja jopa lisääntyvät keskenään. Ihmiset eivät aluksi tiedä osan koneista näyttävän ihmisiltä eivätkä kaikki kyborgit tiedä itsekään olevansa cyloneja, vaan heidät on ohjelmoitu luulemaan itseään ihmisiksi. Yksi sarjan teemoista onkin ihmisten ja koneiden väliset rajanylitykset. Mikä tekee ihmisestä ihmisen? Onko ihmisyyden ja inhimillisyyden sama asia?

Battlestar Galactica sijoittuu tieteisfiktio-, toiminta- ja draama-genrejen rajamaille. Voidaan ajatella, että viime aikoina median alaa vallannut toiminnallisten naisten

buumi (ks. mm. Pakkanen 2004; Paasonen 2004; Eltonen 2005) on osaltaan luonut tietä myös tutkimani sarjan vahvojen naisten representaatioille. Kiinnostavampaa on kuitenkin, miten sarjan naishahmot sopivat tieteisfiktion kontekstiin. Science fiction on perinteisesti tarjonnut lukijalleen tai katsojalleen, feminististä sci-fiä lukuun ottamatta, stereotyyppisiä sukupuolten representaatioita: miehet ovat olleet voittamattomia, naiset alistuvia (ks. mm. Sinisalo 1987; Balsamo 2000; Deery 2000; Cranny-Francis 2000; Kakoudaki 2000). Klassinen tieteisfiktio käsitteli yleensä muukalaisnaisia, jotka olivat aseistettuja ja uhkaavia sekä seksuaalisesti aggressiivisia amatsoneja. Mieshahmot kuitenkin lopulta kesyttivät pelottavat naishahmot. Täydellinen vallan menetys, jonka nämä muukalaisnaiset kohtaavat, on tapa käsitellä naisten kasvavaa vaikutusvaltaa sekä pelkoa naisen seksuaalisuutta kohtaan. Lisäksi amatsonihahmoon projisoitiin pelko teknologiaa kohtaan. (Deery 2000, 96.)

Vaikka sci-fi vaikuttaa ideaalilta ympäristöltä heteronormatiivisuuden purkamiseen, se on kuitenkin erittäin heteroseksuaalinen diskurssi (Hollinger 2000, 198). Voisikin kysyä, miksei tieteisfiktio yleensä tarjoa radikaalimpia kuvauksia sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Ziauddin Sardaria mukaillen vastaus kuuluisi, ettei science fiction koskaan pääse pakenemaan länsimaisen kulttuurin luutuneita konventioita. Sen sijaan se onnistuu vain tekemään yhä vaikeammaksi uusien, konventioista vapaiden tulevaisuuksien kuvittelun. (Sardar 2000, 2.) *Battlestar Galactica* on kuitenkin tässä suhteessa edelläkävijä. Sarjassa nähdään vahva lesbohahmo, ja sen hahmot tarjoavat mahdol-

lisuuksia myös muihin lesbo-/bi-tulkintoihin.⁴ *Battlestar Galactica* on myös useita ja ristiriitaisia naishahmoja, jotka eivät jää pelkän stereotyypin tasolle. Etenkin cylon-naisten representaatiot poikkeavat scifin perinteisestä tavasta kuvata konenaisia. Naiskyborgit eivät rajoitu vain miesten eroottisten halujen kohteiksi tai mystisen toiseuden peileiksi, joihin pelko naisen seksuaalisuutta ja teknologisoituvaa kulttuuria kohtaan heijastetaan.⁵ Voimakkaiden naishahmojen astuminen tieteisfiktion kentälle tarkoittaa mielestäni sitä, että länsimainen kulttuuri on jo tottunut toiminnallisten, aggressiivisten ja maskuliinisten naisten representaatioihin. Niinpä jopa perinteisiä sukupuolten stereotyyppisiä suosiva science fiction uskaltaa luottaa naismaskuliinisten ja monitahoisten naishahmojen vetovoimaan – vaikka sarjan naisissa näkyy kuitenkin myös feminiinisiä merkkejä.

Tutkimukseni kannalta tärkeimpiä ovat seuraavat hahmot: *Kara "Starbuck" Thrace* (Katee Sackhoff), joka on sarjan ”ykköspilotti”; lesboseksuaalinen amiraali *Helena Cain* (Michelle Forbes); presidentti *Laura Roslin* (Mary McDonnell); kaksi kyborgikopiota *Sharon "Boomer" Valeriita/ Sharon "Athena" Agathon* (Grace Park), jotka ovat molemmat taitavia pilotteja, ja joista toisesta tulee ensimmäisen kyborgin ja ihmisen hybridilapsen äiti; sekä seksikäs viettelijä *Caprica kuusi* (Tricia Helfer). En pidä

4 *Babylon 5* -sarjassa on kyllä nähty biseksuaalinen naishahmo (ks. Ney & Sciog- Lazarov 2000).

5 Susan A. George on tosin kirjoittanut *Battlestar Galactican* kyborgihahmojen kytköksistä teknologian pelkoon artikkelissaan ”Fraking Machines: Desire, Gender and the (Post)Human Condition in *Battlestar Galactica*” (2008).

sarjan mieshahmoja yhtä kiinnostavina kuin naishahmoja. Vaikka myös miesten representaatioissa ilmenee feminiinisenä pidettyä emotionaalisuutta, naisten esitykset ovat kuitenkin kiinnostavampia sukupuolijoukon näkökulmasta. Starbuck on maskuliinisin tutkimistani naishahmoista, mutta hänen hahmoonsa liittyy kuitenkin kiinteästi feminiininen emotionaalisuus. Pidän Starbuckia esimerkiksi lesboseksuaalista Cainia maskuliinisempänä muun muassa siksi, että Cain näyttäytyy sarjassa Starbuckia meikatumpana. Feminiinisin on Caprica kuusi, joka sopii ulkonäöltään perinteiseen scifin naiskuvaan, mutta jonka voi kuitenkin tulkita biseksuaaliseksi tai ainakin bi-henkiseksi hahmoksi.⁶ Lisäksi Caprica kuuteen liittyy maskuliinista valtaa ja aggressiivisuutta, joten hänkään⁷ ei ole perinteinen, alistettu konenainen.

Naismaskuliinisuudesta sukupuolitettuihin kyborgeihin

Lähestymistapani *Battlestar Galacticaan* on lähinnä konstruktionistinen eli tarkastelen tutkimani sarjan keinoja tuottaa todellisuutta. Tutkin siis, millaista kuvaa (nais)sukupuolesta sarja tuottaa. (Ks. Seppänen 2005, 95.) Uskon, että sukupuolten representaatiot rakentavat käsityksiä sukupuolesta. Ne muokkaavat osaltaan koodeja ja

6 Jenny Kangasvuo (2007) määrittelee bi-henkisyyden eräänlaiseksi biseksuaalisuudella flirttailuksi, minkä jälkeen voidaan palata turvalliseen heteroseksuaalisuuteen.

7 Käytän tutkimuksessani kyborgeista pronominia ”hän”, heidän ihmisen kaltaisuutensa vuoksi sekä korostaakseni koneihmisten subjektiviteettia.

merkkejä, joiden avulla sukupuolia merkityksellistetään. Kysynkin, millaisia uusia, osin utopistisiakin mahdollisuuksia *Battlestar Galactica* tarjoaa sukupuolen esittämiseksi. Utopistisena mahdollisuutena nostan esiin sarjan naiskyborgit, etenkin kyborgiäiti Sharon ”Athena” Agathonin. Vaikka lähestymistapani on konstruktionistinen, se ei sulje pois ajatusta mediakulttuurista ja representaatioista kulttuurin asenteita heijastelevina ja muovaavina. Konstruktionistisella lähestymistavalla tarkoitan sitä, että vaikka uskon sukupuolten representaatioiden heijastelevan kulttuurisia arvoja, en pyri johtamaan analyysistäni ”perimmäisiä totuuksia” sukupuolen tai seksuaalisuuden saati maskuliinisuuden ja feminiinisuuden luonteesta.

Tärkeimmät teoreettiset lähtökohtani ovat Judith Halberstamin (1998) naismaskuliinisuuden sekä Donna Harawayn (1991) ja Anne Balsamon (1999; 2000) kyborgiteorioiden lisäksi Judith Butlerin performatiivisuutta sekä Leena-Maija Rossin naismaskuliinisuutta käsittelevä tutkimus (ks. Butler 2006; Rossi 2003). Tarkoitan naismaskuliinisuudella yksinkertaisesti länsimaisessa kulttuurissa maskuliinisina pidettyjen piirteiden ja merkkien näkymistä naisruumiissa (Halberstam 1998; Rossi 2003, 59, 62). Pohdiskelen tutkimuksessani, miten naissukupuolta rakennetaan maskuliinisten ja feminiinisten merkkien kautta. Tarkastelen myös *butchin* käsitettä *Battlestar Galactican* naishahmojen yhteydessä. Butchin ymmärtäen yksinkertaistaen tarkoittavan maskuliinista naista, oli hän sitten lesboseksuaalinen tai niin sanottu *heterobutch* (ks. Hekanaaho 2006, 217, kursivointi oma). Naisiin liitetään sarjassa maskuliinisia piirteitä ja merkkejä, joita ovat valta, järki

ja rationaalisuus, teeskentelemättömyys ja rehellisyys, koruttomuus, aktiivisuus ja atleettisuus, aggressiivisuus, fyysisen tilan hallinta, väkivalta, voima ja toimijuus (Rossi 2003, 61). Heissä näkyy niin ikään visuaalisia ”butchin merkkejä”, kuten aseet ja univormu (ks. Halberstam 1998, 186, 230). Naisiin liitetään kuitenkin myös perinteisempiä, feminiinisiä piirteitä ja merkkejä, kuten konventionaalista kauneutta, äitiyttä ja heteroseksuaalista rakkautta.⁸ Pidän maskuliinisten ja feminiinisten merkkien sekoittumista naisruumiissa sukupuolten vastakkainasettelun purkamisena sekä esityksenä siitä, miten sukupuolta rakennetaan ja performoidaan erilaisten merkkien avulla.

Tutkimukseni parhainta antia on kenties kuitenkin kyborginaiisiin kohdistuva tutkimus. Kyborgi on mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä ollessaan niin paljon ihmisen kaltainen, se ei voi välttyä sukupuoleen⁹, rotuun, väkivallan mahdollisuuteen tai olemassaoloon liittyviltä kysymyksiltä (Kakoudaki 2000, 167). Se herättää niin ikään kysymyksiä ruumiista, reproduktiosta, sukulaisuudesta ja kulttuurisesta identiteetistä (Deery 2000, 91–92). Kyborgi on utopistinen esimerkki Butlerin performatiivisuuden teoriasta, sillä koneruumis rakennetaan ihmiseksi juuri sukupuolen kautta. Käsitys kahdesta vastakkaisesta, biologiaan pohjaavasta sukupuolesta on niin juurtunut, että myös biologian nojaamaton ruumis joutuu rakentumaan jompaakumpaa vallitsevaa sukupuolen kategoriaa mukaillen voidakseen tulla hyväksytyksi inhimillisenä. (Ks.

8 Feminiinisistä piirteistä ja merkeistä ks. esim. Rossi 2003, 88–89.

9 Ks. myös Balsamo 1999 & 2000; Deery 2000; Doane 2000; Gonzáles 2000, mm. 61; Hollinger 2000.

mm. Hollinger 2000.) Pelkästään kyborgin määritelmä, ihmisestä käyvä kone, sisältää siten myös sukupuolesta käymisen. Butlerille sukupuolen performatiivisuus herättää kysymyksiä vallasta. Hän kysyykin, kuka määrää, millainen on oikea sukupuoli ja millainen niin sanottu normaali sukupuoli kelpuutetaan *inhimilliseksi*. Sukupuolioletukset toimivat siis koko ihmisyyttä rajoittavasti. (Butler 2006, 32–33, kursivointi oma.)

Käydäkseen ihmisestä kyborgin on oltava myös heteroseksuaalinen, sillä on olemassa oletus siitä, että nämä kaksi sukupuolta, mies ja nainen, tuntevat ”luonnollisesti” halua toisiaan kohtaan (Pulkinen 2000, 48). Paradoksaalista kuitenkin on, että yrittäessään epätoivoisesti käydä ihmisestä ja esittämään ”luonnollista” sukupuolta ”luonnollisine” haluineen, kyborgi kuitenkin vain tekee nähtäväksi tämän ”luonnollisuuden” keinotekoisuuden. Veronica Hollingerin mielestä kaikki ”teknoruumiit” ovatkin potentiaalisesti pervoja (queer) juuri alkuperänsä takia. Hänen mukaansa queer on utopiaa, johon sisältyy kaikki heteronormatiivisuudesta poikkeava. (Hollinger 2000, 205.) Kyborgidiskurssi on siis myös queer diskurssi. Juuri tämä tekee sukupuolitetusta kyborgista mielenkiintoisen: se herättää kysymyksiä siitä, miten paljon ympäröivä kulttuurimme vaikuttaa sukupuolen esittämisen mahdollisuuksiin. Onko todella käytävä näistä kahdesta sukupuolesta käydäkseen myös ihmisestä, ja kuinka suuri merkitys heteroseksuaalisuudella on ”oikeasta” miehestä tai naisesta käymiseen? Mitkä ovat sukupuolille, entä ihmisyydelle, asetetut rajat?

Naisen ruumiin ohituksia vai teknologian ja luonnon yhdistäviä kyborgijumalattaria?

Kyborgia voidaan pitää rationaalisuuden lopullisena voittona ja osoituksena naisen ruumiin haltuunotosta (ks. esim. Sofia 1984; Haraway 1991, 154). Muun muassa Andreas Huyssen kirjoittaa, että kyborgissa kulminoituvat miehiset fantasiat elämän luomisesta ilman naista. Koneruumiin luominen teknologian avulla mahdollistaa naisen ruumiin ohittamisen reproduktiossa (Huyssen 1986, 70–72; ks. myös Sofia 1984; Deery 2000, 97; Doane 2000, 114.) *Battlestar Galactican* kyborgiäidin nimi, Athena, liittyykin Antiikin myyttiin, jossa Athena syntyy Zeun luomana, ilman naisruumista (ks. Sofia 1984, 51; Deery 2000, 97). Teknologia ohittaa kuitenkin myös miehen ruumiin, sillä esimerkiksi kloonaus mahdollistaa lisääntymisen ilman penistä (Barr 2000, 77). Sanna Rojolan mukaan Harawayn teknofeminisille on tärkeää juuri teknologian haltuunotto. Harawayn kyborgi on uuden naissubjektin metafora – subjektin, joka ei hylkää maskuliinista teknologisoitumista, vaan ottaa osaa sen kehitykseen. (Rojola 2000, 149.) Naiseksi sukupuolitettu kyborgi on siis myös naismaskuliininen subjekti, onhan se yhteydessä maskuliiniseen teknologiaan.

Balsamon mukaan käsitykset inhimillisyydestä tarvitsevat vastaparikseen käsityksen ei-inhimillisestä ja ymmärrys keinotekoisesta sisältää käsityksen luonnollisesta. Ei-ihmisyyttä pidetään toisena, mekaanisuutta keinotekoisena. Kyborgin hahmossa nämä ikivanhat dualismit hämärtyvät. (Balsamo 2000, 150.) Harawayn mukaan kyborgi on utopia (Haraway 1991, 151), joka kyseenalaistaa vastakkainaset-

teluja, joiden avulla naisia, eri etnisiä ryhmiä, luontoa, työläisiä ja eläimiä on alistettu (Haraway 1991, 177; Balsamo 1999, 33). Balsamo korostaakin, että kyborgin rakentuneisuuden sijasta pitäisi kiinnittää huomiota sen määrittelemättömyyteen ja hybridiluonteeseen: kyborgi ei ole täysin teknologian tuote, muttei täysin lihallinenkaan. Hän muistuttaa, ettei kyborgi voi kuitenkaan koskaan päästä pakoon lihallisuuttaan, ja kritisoi postmodernia teoriaa ruumiin unohtamisesta. (Balsamo 1999, 40; 2000, 11.) Ihmisen ja teknologian hybridinä kyborgi edustaa tuntematonta toiseutta. Koska kyborgissa on piirteitä molemmista, se ei voi olla täysin kumpakaan, ei ihminen eikä kone. Niinpä kyborgi kyseenalaistaa tiukan jaon ihmiseen ja koneeseen. (Balsamo 1999, 32–34; 2000, 149.) *Battlestar Galactican* kyborgit rikkovat tätä jakoa muun muassa teknologian ja emotionaalisuuden liitolla. Koneet ovat yleensä rationaalisia, keinotekoisia ja kestäviä, kun ihmiset puolestaan ovat emotionaalisia, orgaanisia ja kuolevaisia (Balsamo 2000, 149). Tutkimani kyborgit ovat kuitenkin emotionaalisia, kykeneviä tuntemaan niin kipua kuin rakkauttakin.

Balsamon mielestä nimenomaan toiseus yhdistää naisen ja kyborgin (Balsamo 2000, 155). Naiskyborgien representaatiot kyseenalaistavat ihmisen ja koneen dualismia enemmän kuin mieskyborgien representaatiot, koska naisen on koettu ”sopivan huonommin yhteen” teknologian kanssa kuin miehen. Mies liitetään jo rationaalisuuteen ja teknologiaan, joten mieskyborgin hahmossa ei toteudu samanlainen vastakohtien yhdistyminen kuin naiskyborgissa, johon liitetään myös perinteisiä naiseuden ominaisuuksia.

SQS
02/08

43

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Aino-Kaisa
Koistinen

Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi emotionaalisuus, seksuaalisuus ja luonnollinen äitiys.¹⁰ (Balsamo 2000, 151.) Yhdyn tutkimuksessani tähän Balsamon näkemykseen, minkä takia keskityn sarjan naiskyborgien analyysiin. Naiskyborgi kieltäytyy uskomasta perinteiseen jakoon kahteen toisiaan täydentävään sukupuoleen, joista toinen (mies) on maskuliininen ja toinen (nainen) feminiininen. Sen ruumiissa näkyvät sekä maskuliiniset että feminiiniset merkit.

Myös Nina Lykke liittää naisen ja kyborgin identiteetit yhteen. Hänen mukaansa modernit hirviöt, kuten Mary Shelley'n Frankenstein, ovat pelottavia juuri inhimillisen ja ei-inhimillisen rajoja kyseenalaistavan hybridiluonteensa takia. Koska nainen on patriarkaalisessa ajattelussa yhdistetty ei-inhimilliseen luontoon, voidaan myös naista pitää hybridinä ja pelottava hirviönä. (Lykke 2000, 76–79.) Lykke kirjoittaa, ettei ekofeminismin jumalatar ja kyborgia tulisi asettaa vastakkain, vaan tutkia *kyborgijumalattarien*

10 Maria Suutalan mukaan naisen asemaan ja länsimaisen luontosuhteen kehitykseen on vaikuttanut ratkaisevasti luonnonherruuden ajatus, joka juontaa juurensa Vanhan testamentin luomiskertomuksesta. Renessanssin aikaan luonnonherruus nousi yhdeksi perusajatuksiksi länsimaisen luontosuhteen kehityksessä ja ihmisessä olevaa eläimellisyyttä vastaan haluttiin taistella järjen, kasvatuksen ja kristillisyyden avulla. Nainen jää luonnonherruus-ajattelussa osaksi eläimellistä luontoa, joka täytyy kesyttää. Ajatus pahasta eläimellisyydestä on Suutalan mukaan lähtöisin jo Antiikin dualistisesta maailmankuvasta. (Suutala 2001, 9–10, 137.) 1600-luvun tiedemiehet käyttivätkin kirjoituksissaan symboliikkaa, jossa luonto nähtiin naisena, jota mies hallitsee, ja johon hän tunkeutuu (Suutala 2001, 91). Naista kuvataan useissa teksteissä eläimellisenä, jopa eläimistä pahimpana (Suutala 2001, mm. 10, 39, 57–68, 137).

mahdollisuuksia.¹¹ Ekofeminismin jumalatar toimii metaforana luontoon palaamiselle, kun taas kyborgi ylistää teknologiaa. Nämä kaksi feminismin metaforaa tuntuvat siis rakentavan luonnon ja keinotekoisien vastakkainasettelua. Sekä kyborgi että jumalatar pyrkivät kuitenkin nostamaan ei-inhimillisen – teknologian tai luonnon – subjektin asemaan. Kyborgilla ja jumalattarella on siis jotain yhteistä. (Lykke 2000, 82, 85, kursivointi oma.) Pidän tutkimuksessani kyborgiäitiä tällaisena luonnon ja teknologian yhdistävänä kyborgijumalattaren utopiana.

Kumouksellisia sukupuolen esityksiä ja sukupuolijoustoja?

Huolimatta siitä, että *Battlestar Galactican* naissukupuolen representaatiot erottautuvat monitahoisuudellaan tieteisfiktioin perinteisestä stereotyyppisestä naiskuvasta, ei sarja kuitenkaan ole mikään feministinen utopia, jossa sukupuolten välinen tasa-arvo vallitsee. Naisiin kohdistetaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvää väkivaltaa, mitä miehet eivät joudu kohtaamaan. Naisia nähdäänkin sarjassa toiminnallisten, maskuliinisten ja monitahoisten sankareiden lisäksi esimerkiksi prostituoitujen rooleissa. Naishahmojen maskuliinisuutta myös rajoitetaan muun muassa vartaloon kajoamalla (kuten raiskausyrityksillä tai raiskauksilla), heteroseksuaalisilla suhteilla, vartalon erotisoinnilla sekä feminiinillä piirteillä ja merkeillä,

11 Lykke viittaa artikkelissaan Donna Harawayn kyborgimanifestin kuuluisaan toteamukseen ”I would rather be a cyborg than a goddess” (”Olisin mieluummin kyborgi kuin jumalatar”, oma suom.; Lykke 2000, 75; ks. myös Haraway 1991, 181).

kuten paljastavalla pukeutumisella ja konventionaalisella kauneudella. Ihmisnaisia yritetään niin ikään pakottaa äitiyteen sekä kyborgien että ihmisten toimesta: sarjan naispresidentti kieltää abortin ja kyborgit yrittävät pakottaa (ihmis)naiset lisääntymään kanssaan kytkemällä heidät synnytyslaitoksiin.

Naismaskuliinisuutta ajatellen on myös todettava, että *Battlestar Galactica* puuttuvat ”rehellisen butchit” naiset. Missä ovat maskuliiniset naiset, joihin median feminisoivat pyrkimykset eivät yllä? Toivoisinkin, että saisimme lähitulevaisuudessa nähdä esimerkiksi Starbuckin kaltaisten tunteellisten heterobutchien lisäksi myös monitahoisia lesboseksuaalisia butcheja tieteistelesiosarjojen pääosissa (tai mediassa yleensä). Sukupuolijoustoja ajatellen maskuliinisten naisten representaatiot sarjassa voisivat siis olla kumouksellisempiakin. Vaikka naismaskuliininen butch-nainen että myös feminiinisiä piirteitä esittävä hybridinainen voivat mielestäni molemmat lisätä sukupuolijoustoja, Halberstamin tutkimat butch-naiset onnistuvat kenties kuitenkin horjuttamaan kaksinaapais-ta sukupuolijärjestelmää feminiinisiä ”kanssasiskojaan” enemmän suunnatessaan halunsa saman sukupuolen edustajaan (mikäli maskuliinisen butch-naisen edes mieltää kuuluvan naissukupuoleen).

Naiskyborgin suhde naismaskuliinisuuteen on mielenkiintoinen. Kyborgin yhteyttä maskuliinisuuteen ja teknologiaan on toki pohdittu paljon, mutta pyrin omassa tutkimuksessani yhdistämään sen juuri *naismaskuliinisuuteen*. Voisiko naiskyborgi olla naismaskuliininen *subjekti*, sen

sijaan että sitä pidettäisiin miesten eroottisten halujen kohteeksi rakennettuna objektina tai todistuksena naisen ruumiin ohittamisesta? *Battlestar Galactican* kontekstissa esimerkiksi äitiyttä ja siihen liittyvä naisen ruumiillisuutta ei pyritä kieltämään, vaan juuri äitiys ja tunteellisuus tekevät kyborgiäiti Athenasta jopa useita sarjan ihmisiä inhimillisemmän. Äitiys liittyy siis kyborgin enemmän naiseuteen ja heteroseksuaalisuuteen, mitä kautta tämä saavuttaa melkein ihmisen statuksen. Paradoksaalista on kuitenkin, että äitiys liittyy samalla myös eläimellisyyteen ja toiseuteen sekä pelottavaan naisen seksuaalisuuteen. Äitiys saa Athenan niin ikään ohittamaan ohjelmointinsa ja asettumaan sodassa ihmisten puolelle. Ohjelmointinsa ohittavaa kyborgia voi pitää myös feminiinisen, tai jopa feministisen, teknologian edustajana. Mikäli teknologia nähdään vain patriarkaatin tuotteena, on ohjelmointinsa ohittava kyborgi patriarkaattia vastustava.

Yhdyn Balsamon näkemykseen, että nimenomaan kyborgin hybridiys on tärkeää. Hybridiluonteensa takia ohjelmointinsa ohittava naiskyborgi – etenkin äitivy kyborgijumalatar – toimii utopistisena esimerkkinä ruumiin kulttuurisen tuotettavuuden/tuotteistettavuuden tunnistavasta subjektista, joka hallitsee niin feminiinisen kuin maskuliinisenkin puolensa. Hyväksymällä sekä biologian että teknologian tarjoamat mahdollisuudet (nais)subjekti voi rakentaa uutta sukupuolijoustoille perustuvaa ruumiinkuvaa teknologian ja ruumismuotien täyttämässä postmodernissa kulttuurissa. Tämä uusi subjekti ei ehkä pääse pakenemaan kategoriaan nainen, mutta se kykenee ainakin horjuttamaan sitä. Koska kyborgiäidin ruumiis-

sa yhdistyvät sekä luonto että teknologia, feminiinisyys ja maskuliinisuus, se herättää kysymyksiä ja pohdintoja äitiyden luonteesta ja esimerkiksi siitä, kuinka paljon äitiys vaikuttaa naisesta käymiseen. Näenkin kyborgiäidin äitiyttä ja naisen luontosuhdetta demystifioivana myyttinä, luonnon ja teknologian yhdistävänä utopiana, joka mahdollistaa naisille oman ruumiillisuutensa uudelleenajattelun ja tätä kautta myös sukupuolten kahtiajaon purkamisen.

On myös huomattavaa, että *Battlestar Galactican* kyborginaisten seksuaalisuus ei aina ole heteroseksuaalista, eikä koneen seksuaalisuus muutenkaan voi olla perinteisellä tavalla ”luonnollista” tai ”biologista”. Sarjan cylonit ovatkin kopioita, joiden tietoisuus latautuu kuoleman jälkeen uuteen identtiseen ruumiiseen. Vaikka kyborgi ei Harawayn (1991, 149–151) mukaan haaveile heteroseksuaalisesta partnerista, eikä koneihmisten seksuaalisuus siis yleensä ole reproduktioon pyrkivää, cylonit pyrkivät lisääntymään ”biologisesti” ihmisten kanssa (ks. myös George 2008, 174). Sarjan neljännellä tuotantokaudella kyborgit tarjoutuvat jopa luopumaan kokonaan kyvystään ”syntyä” uudelleen saavuttaakseen ihmisten luottamuksen. Tällä tapaa koneet koko ajan lähestyvät ihmistä, minkä voisi tulkita joko koneiden kumouksellisuuden laimenemisena ja heteroseksuaaliseen matriisiin mukautumisena tai esityksenä ihmisten ja koneiden perimmäisestä samankaltaisuudesta. Lähentymällä ihmistä cylonit muistuttavat myös ihmisyyden keinotekoisesta ja rakennetusta luonteesta.

Tieteisfiktiosta tekee kiinnostavaa ristiriita uuden kuvittelun ja vanhojen konventioiden toistamisen välillä. Yksi mahdollinen tutkimuskohde tulevaisuudessa voisikin olla toiseuden representaatiot länsimaisessa tieteisfiktiossa; niin kirjallisuudessa, elokuvissa kuin televisiosarjoissakin. Esimerkiksi kyborgiteorioiden ja ekofeminismin välistä jännitettä olisi mielenkiintoista tutkia pitemmälle – voivatko ekofeminismin jumalatar ja teknofeminismin kyborgi todella yhdistyä kyborgiäidin hahmossa? Toiseuden representaatiot (olivatpa ne sitten feminiinisiä tai maskuliinisia naisia, feminiinisiä miehiä, kyborgeja, avaruusolioita, eri etnisyyksien, sukupuolten tai seksuaalisuuksien edustajia) kertovat paljon kulttuurisista arvoista ja asenteista suhteessa sukupuoliin, seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen. Toiseuden kautta peilaamme sitä, mikä on sopivaa ja mikä ei, mikä täytyy sulkea ”oikeanlaisen olemisen”, kuten esimerkiksi hyväksytyn ruumin tai sukupuolen esittämisen, ulkopuolelle.

Lähteet

- Balsamo**, Anne 1999: *Technologies of the Gendered Body. Reading Cyborg Women*. Durham and London: Duke University Press.
- Balsamo**, Anne 2000: "Reading Cyborgs Writing Feminism" Teoksessa Gill Kirkup, Linda Janes, Kath Woodward & Fiona Hovenden (toim.): *The Gendered Cyborg: A Reader*. London & New York: Routledge, 101–109.
- Barr**, Marleen S. 2000: "Post-Phallic Culture: Reality Now Resembles Utopian Feminist Science Fiction" Teoksessa Marleen S. Barr (toim.): *Future Females, The Next Generation. New Voices and Velocities in Feminist Science Fiction Criticism*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield, 67–84.
- Battlestar Galactica* -minisarja. USA 2003. RD&TV, Sky TV, USA Cable Entertainment LLC.
- Battlestar Galactica* -tv-sarja. USA/UK 2004–. British Sky Broadcasting (BSkyB), NBC Universal Television (2004–2007), R&DTV, Stanford Pictures (II), Universal Media Studios (UMS) (2007–).
- Battlestar Galactica: Razor* -tv-elokuva. USA 2007. USA Cable Entertainment LLC.
- Butler**, Judith 2006: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous (Gender Trouble. Feminism and Subversion of Identity 1990)*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Cranny-Francis, Anne 2000: "The Erotics of the (cy)Borg: Authority and Gender in the Sociocultural Imaginary" Teoksessa Marleen S. Barr (toim.): *Future Females, The Next Generation. New Voices and Velocities in Feminist Science Fiction Criticism*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield, 145–164.

Deery, June 2000: "The Biopolitics of Cyberspace. Piercy Hacks Gibson" Teoksessa Marleen S. Barr (toim.): *Future Females, The Next Generation. New Voices and Velocities in Feminist Science Fiction Criticism*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield, 87–108.

Doane, Mary Anne 2000: "Technophilia: Technology, representation, and the feminine" Teoksessa Gill Kirkup, Linda Janes, Kath Woodward, Fiona Hovenden (toim.): *The Gendered Cyborg: A Reader*. London & New York: Routledge, 110–121.

Eltonen, Tuuli 2005: "Toimintasankaruuden toinen sukupuoli" Naistutkimuksen Minna-portaali: <http://www.minna.fi/minna/artikkelit/eltonenalias.html> (luettu 2.5.2008).

George, Susan A. 2008: "Fraking Machines: Desire, Gender and the (Post)Human Condition in *Battlestar Galactica*" Teoksessa J. P. Telotte (toim.): *The Essential Science Fiction Television Reader*. Lexington (Ky.): University Press of Kentucky, 159–175.

González, Jennifer 2000: "Envisioning Cyborg Bodies: Notes from Current Research" Teoksessa Gill Kirkup, Linda Janes, Kath Woodward, Fiona Hovenden (toim.): *The Gendered Cyborg: A Reader*. London & New York: Routledge, 58–73.

Halberstam, Judith 1998: *Female Masculinity*. Durham: Duke University Press.

SQS
02/08

47

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Aino-Kaisa
Koistinen

Haraway, Donna 1991: *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.

Hekanaho, Pia Livia 2006: Sukupuoli ja seksuaalisuus butch-femme-kulttuurissa. Teoksessa Taina Kinnunen ja Anne Puuronen (toim.): *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 215–231.

Hollinger, Veronica 2000: ”(Re)reading Queerly: Science Fiction, Feminism, and the Defamiliarization of Gender” Teoksessa Marleen S. Barr (toim.): *Future Females, The Next Generation. New Voices and Velocities in Feminist Science Fiction Criticism*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield, 197–215.

Huysen, Andreas 1986: *After the Great Divide: Modernism, Mass Culture, Postmodernism*. Bloomington: Indiana University Press.

Kakoudaki, Despina 2000: ”Pinup and Cyborg: Exaggerated Gender and Artificial Intelligence” Teoksessa Marleen S. Barr (toim.): *Future Females, The Next Generation. New Voices and Velocities in Feminist Science Fiction Criticism*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield, 165–196.

Kangasvuo, Jenny 2007: ”Bi-henkisyyden houkutus Biseksuaalisuuteen liitettyjen fantasioiden kurkistelua ”bi-henkisyyden” termin kautta” -puheenvuoro ”Vallaton mediatutkimus” -työryhmässä Naistutkimuksen valtakunnallisilla tutkimuspäivillä, Oulun yliopistolla 15.11.2007.

Laurinoli, Tuire 1987: ”Joanna Russ – kuvien särkijä.” Teoksessa Matti Savolainen (toim.): *Tieteiskirjallisuuden maailmoita*. Helsinki: Kirjastopalvelu, 122–123.

Lykke, Nina 2000: Between Monsters, Goddesses and Cyborgs. Teoksessa Gill Kirkup, Linda Janes, Kath Woodward, Fiona Hovenden (toim.): *The Gendered Cyborg: A Reader*. London & New York: Routledge, 74–87.

Ney, Sharon & Sciog-Lazarov, Elaine M. 2000: ”The Constructions of Feminine Identity in Babylon 5” Teoksessa Elyce Rae Helford (toim.): *Fantasy Girls. Gender in the New Universe of Science Fiction and Fantasy Television*. New York: Rowman & Littlefield, 223–244.

Paasonen, Susanna 2004: ”Naisen malleja ja naismalleja: television uudet toimintasankarit” Teoksessa Jari Kupiainen ja Katja Laitinen (toim.): *Kulttuurinen sisältötuotanto*. Helsinki: Edita, 121–134.

Pakkanen, Johanna 2004: ”Lahtaaajanaiset tulevat! Populaarikulttuuri ja feministiset kostofantasiat” Teoksessa Lasse Kekki ja Kaisa Ilmonen (toim.): *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: Like, 233–255.

Pulkinen, Tuija 2000: ”Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko” Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelihoita*. Tampere: Vastapaino, 43–60.

Rojola, Sanna 2000: ”Donna Haraway – Mieluummin kyborgi kuin jumalatar” Teoksessa Toim. Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelihoita*. Tampere: Vastapaino, 137–160.

Rossi, Leena-Maija 2003: *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.

Sardar, Ziauddin 2002: "Introduction." Teoksessa *Aliens R Us. The Other in Science Fiction Cinema*. Toim. Ziauddin Sardas & Sean Cubitt. London: Pluto Press, 1–17.

Seppänen, Janne 2005: *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino, 77–105.

Sinisalo, Johanna 1987: "Kahvinkeittoa ja kirkumista – naiskuva angloamerikkalaisessa tieteiskirjallisuudessa." Teoksessa Matti Savolainen (toim.): *Tieteiskirjallisuuden maailmoita*. Helsinki: Kirjastopalvelu, 142–158.

Sofia, Zoe 1984: "Exterminating fetuses: Abortion, Disarmament, and the Sexo-Semiotics of Extra-terrestrialism." *Diacritics* 14(2), 47–59.

Suutala, Maria 2001: *Kesytetty nainen. Seksuaalisuus ja luontosuhde länsimaisessa ajattelussa*. Helsinki: Yliopistopaino.

SQS
02/08

49

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Aino-Kaisa
Koistinen